

Kúmɔndée kutoluú

Kúmɔndée n̄ba waagálíná Benin fáráńdɪ ge; begée luwɔ́wá. Tээ́dɪ wentí bányáá tɪ sɪsɪ: koloŋá né, tɪdaá ge baagálíná.

Bɪdekée sɪsɪ bána nebére boogóyoo; wenbíre kúfulum̄dɛ ge baagálu.

Kúbɔnáa wenbá beegédé we n̄bááwu né, ɔawaalúu na newúu ge belé begée. ɔawaalúu ge bányáá sɪsɪ: kúmuwú. Nge baríŋa bɔɔgónɪ bosúu laadɔ́ kúɔum̄ɔ́-rɔ. ɔɪdáare wendé bɔɔgónɪ na bosúu ɔurɔ né, ɔawaalúu-dée yíde waagbaná ɔutulú; nge baaján̄ babɪsɪná bányáa sɪsɪ: Kúmɔndée. N̄na ge anasááráwá talí daá né belé baan̄máa wenbí bányáá né, sɪsɪ: Kúmɔndée.

Kúmɔndée n̄ba wɔɔgónɪ na bosúu né, bɔɔɔm̄ɔ́ná naáru laadɔ́ kań karɔ́zɪ. Bedée suwúu boozúu kááɔɔ- dée né, búunɪ kujónɪ-daá ge bogozuwáa; biyéle báa urú sɪ ɪbó bɔ́jɔ́, na bána yɪ bánílám faawú né, ɔɪbimbidé féyí né, bujɔ́ɔ́ káále boɔ́dɛ. N̄na ge Búu-wórɔ́-dée kúbɔnɪ weení bányáá yɪ sɪsɪ : Wúro-Gbelewu né, waalá lomaazé ɪkálízɪ we bɔ́kónɪ bosúu n̄bááwu-jɔ́. Nge boogónú kúbɔnɪ ɪmú báa awéni ɪkónɪ ɪkpa ɔɪdáare wendé ɔɪnm̄ɔ́wúu we né bɔ́ɔ́ɔ́.

Bɔɔgónɪ na sɪ bosúu né, baaya ɔamá ndɪndɪ; ceńba na cé ,ceńba na lí. Bana, bɔ́ɔ́ɔ́ ɔeelí, bányáá n̄na sɪsɪ: kɪderewu; bana, kacáálá-dée búu-wórɔ́; bana kpedewú-dée ; bana, káníŋm̄ɔ́-daá. Biyéle bedée suwúu nbarí-nbarí-ɔɔɔzɪ né, báa nebére ɪɔɔma wɔɔgɔnɪ ná sɪ boyóo badaá nebére, badánbuzɪ. A ceńba waagágóru, ceńba ɔɔɔɔ wángagorúu ge.

Kómundé nába-dée dídáare kífadé bozuwáa dírɔɔzɪ dɔ né, bánÿaá nána ge sisi: Tem-de. Doo né, a urú weedɪ kímére ge waazi, na bɔkɔgbɔɔ yi bɔkɔná betesina Tem.Biiyéle bánÿaá bedée dídáare bozuwáa dírɔɔzi dɔ né sisi Tem-de kiyaku Agbéébú né, pɪrlám nába wɔɔɔɔni ná beseli Kómundée nába -dée kiyaku, bánÿaá kɪ sisi : Agbéébú. Nána ge buwízi Kómundée nába.

Wíre bujɔɔ né, nge baagurú bakpírɪ badɪ sisi bónbodé, bokóyoo pɪrlám nába bɔkɔgbɔɔ bedée kiyaku-daá búúre wendé pɪrlám nába wɔɔgbɔɔ né, bam bakábísíná bedée kómundée bacáa dídáare bosúu kiyaku Agbéébú. Nge Kómundée nába woogóduu we tóm tite sisi: mínyɔɔ ge wenbá, na bɔtɔ sisi: múnzuwúu kiyaku Agbéébú.

Kómundée, kowuro-bɔɔnɪwá kée natínáázá: Búu-wórɔ, kíderewu; kacáálá-dée, sooré.

Wúro báa weení na idée kowurobɔɔwú.

1. Caá-Kúmɔni	(Kíderewu)
2. Wúro-Kúra	(Kacáálá-dée)
3. Wúro-Gááfu I	(Soorée)
4. Wúro-Samá	(Búu-wórɔ)
5. Wúro-Nbɔní	(Kíderewu) ulé waazá-dáa ge jááma wɔɔɔɔni.
6. Wúro-Gááfu	(Búu-wórɔ)
7. Wúro-Akɔndɔ	(Kíderewu)
8. Wúro-Gbeléwu I	(Búu-wórɔ)
9. Wúro-Gááfu II	(Soorée)
10. Wúro-Gúúní	(Kíderewu)

11.	Wúro-Bánaḡíná	(Soorée)
12.	Wúro-Jɔb	(Kiderewu)
13.	Wúro-Gbeléwu II	(Kiderewu)
14.	Wúro-Ɖerimááni	(Kacáálá-dée)
15.	Keezire Caá-Akééle	(Kacáála-dée)

Luwówá baasí, séedíwá wɔɔdɔw Kúmɔndée: Bugúmá, Mósólá, Kóólí, Cáare, Nuncéwá, Turéwá, Ɖikééńwá, Bósóǵéwá, etc.

Kúmɔndée, báa, kowuro-bɔɔwú wenkí na kisée kangara ge. Ama, téedí ríḡa-dée kangara ge Suwɔ́. Ɖénveerím mí sísí: ǵáálá Suwɔ́-dée tákaraǵá ǵányám biyé nɔ́nńáázá.

Kúmɔndée lizási

-Caazéém né, kacáálá-dée ńba-dée lizɔ́ nbulé. A sí baláa ke, kelimbíre kíseémǵe abaalú, na fée kufumlóm abaalú. kónǵɔwúu ku kudɔmíní ndíndí tée-daá.

-Kídákpaawú ne, kiderewu ńba-dée lizɔ́ nbulé. kelé né ,wenbí ńḡnńáa bánlaá Caazéém né, bulé ǵuǵu ge bánlaá ke. Kóngɔńáa téewu.

-Sewu-sááwú né, káníḡmɔ́-daá ńba-dée ńga nbulé. A ssi baláa ke, kelimbíre kíkpadíǵe abaalú, na fée kíkpadú abaalú ge bánlaá ke. Kelé ǵuǵu kónǵɔwúu téewu.

-Agiriga né, Búu-wóró ńba-dée ńga nbulé. A sí baláa ke ,fée kúfulóm ge bánlaá . kelé kedée né kénvzríi bɔrɔɔzí nyíídí-daá.

-Kaakpírí- búúre né, Soorée ńba-dée ńga nbulé. keke kána Agiriga bedée láádí kée kúǵmíbí ge . Kénveríi lɔ-dée sáratíwá-ǵɔɔzí.

Kowurási-dée tóm né, bugúmwá wánzu ku Kúmɔndée nba kowúróo kúbońga. A baazu bembé, bań basú bugúmwá. Bedée kowurási síidi cɔɔ ge nyazi nńunáa cááwojɔ na calú nba.

Mogoobíya aláa na abaaláa Tem kalaqáa tákaraqá kina kígeé kúnvulísi qáázá-qɔ ge. Kínwílíi qáa caanadɔm wenti qoo qájaájaanáa waalá bi ge qédée tɛvúlási woozúu susuwúu né.

Amá, qénveerim mú sisi téédi ciko ge qánbuzi qɛmáa. Bilé né, a weeni inyi sisi iwená bidée ızáfúlúqɛ téédi natóru-rɔɔzı né, wánbuzi ikánmaa qáa wenti tɛriŋa tɛwé né, bika qíbízı qɛnyóózi qılá nńunáa tɛganaá qánlamı ti né.

Múgoobú Caanyáawu kpeegúúńı Móoru

Kúmɔndée kutoluú

« Histoire du village de Koumondè »

1ere édition par EDITEM en février 1986.

3ème édition ressaisie par CLTem en 2024.

Impression numérique sur www.tembiya.net

Dépôt légal 2ème trimestre 2024

Comité de Langue Tem, BP 200, Sokodé, TOGO

Pres.CLTem@gmail.com